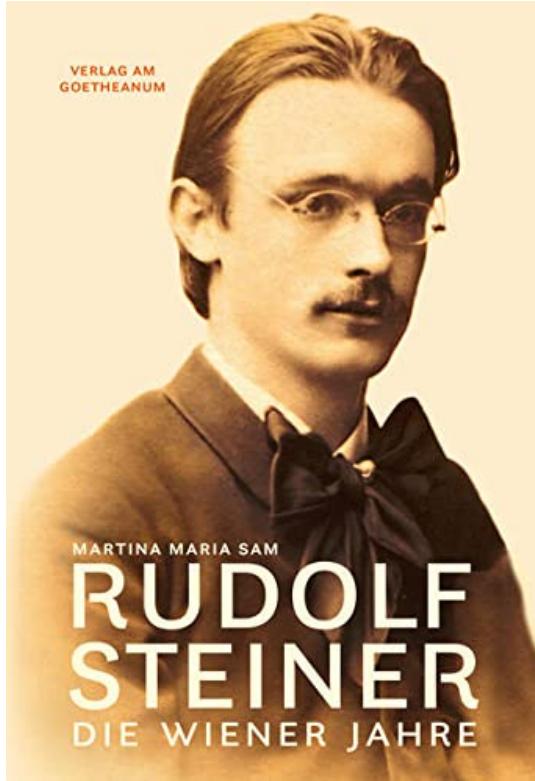

Nova izdanja

Bečko vreme Rudolfa Steinera

O knjizi Martine Marie Sam: «Rudolf Steiner. Bečke godine»¹

Ne postoji nestašica u biografijama Rudolfa Steinera i ukoliko se više biografskog materijala s vremenom otkriva, utoliko su bogatije ove biografije, a poneke broje čak i hiljade stranica. Rekord, ako se pođe od obima, ima sada biografija, čiji je jedan od tomova o *Bečkim godinama. 1884-1890*, upravo objavljen i obuhvata 550 stranica, t.z. preračunato po godini gotovo 100 stranica. Ako bismo hteli da to zaračunamo na R. Steinerov celokupni život, tako bi se došlo na otprilike 6000 stranica. To bi baš bio jedan od najobuhvatnijih biografskih projekata o jednom čoveku, koji je ikada preduzet. [Oficijelna biografija Vinstona Čerčila (Winston Churchill) od Martina Gilberta ima svakako nedostižnih cirka 8500 stranica.]

Pa ipak, o ovom delu Martine Marie Sam moralo bi se reći: ovde nijedna stranica nije suvišna i zapravo jedva čekamo da vidimo nastavak ovog biografskog projekta u weimarskom i berlinskom vremenu Rudolfa Steinera.

Njena metoda je da iscrpno osvetli, koliko je to moguće, biografsko životno i ljudsko okruženje Rudolfa Steinera. Za to dovlači sve dotične pismene i usmene izjave Rudolfa Steinera, kao i izjave ljudi, sa kojima je on imao posla, o njihovim vezama sa njim. Ona poznaje i koristi celokupan biografski rad, koji su drugi pre nje obavili. Dodatno, gde su ostale nejasne ličnosti ili okolnosti života, ona preduzima dokumentovana istraživanja, da bi unela svetlo u tu stvar. Biografija Rudolfa Steinera, koja često izgleda zagonetno, biva na taj način čudesno vidljiva i razumljiva.

Martina M. Sam pušta da zapisi učesnika govore za sebe, njeni komentari su uglavnom štedljivi i nemametljivi. Očigledno je, da autorka ima veliko poštovanje za Steinera, ali nikada se nema utisak,

da se njen lični način gledanja na silu meša u njen biografski rad. Takođe se nikada ne oseća, da ona svoju intelektualnu samostalnost hoće da dokaže time, što se udaljava od Steinera, od njega se suptilno distancira – iskušenje, kome mnogi antropozofi podležu, jer ih proganja sektaški prigovor [mnogi ljudi pri prvom susretu sa Antropozofijom odmah pomisle da se tu radi o nekakvoj sekti; *prim prev.*] i odmah žele da dokažu, da su «moderni». Nikada se nema utisak, da joj se ne bi moglo «verovati». Iz ispoljavanja «negativnog» koje potiče sa druge strane, ovde se to saopštava kao «pozitivno» i tako nastaje neuporedivo plastičan celokupni utisak.

Shvatljiv postaje ovde npr. R. Steinerov odnos prema ženskom polu, koji ponekad izgleda zagonetno. Iz ovog vremena datiraju dve nežne ljubavne veze, koje su lako mogle da se završe brakom, jedna od njih sa devojkom iz Erdelja [oblast u Rumuniji, poznata i pod nazivom Transilvanija; *prim. prev.*] jasno u formi neke vrste «veridbe» između 1889. i 1891. Rudolf Steiner je prekinuo tu vezu jednim pismom, u kojem između ostalog kaže, da njegova «sreća ili nesreća uopšte ne bi mogla da potekne iz ženskog srca». Praćenje njegove misije jednostavno nije bilo spojivo sa nekim građanskim izdržavanjem, koje bi bilo upotrebljivo za konvencionalni brak. Inače u bečkom vremenu se nalazi veliki broj poznanstava i prijateljstava sa ženama različitog doba starosti, gde se Rudolf Steiner pojavljuje kao neko, ko je slobodan od bilo kakvih muško-šovinističkih uobraženosti.

Karakteristična je već tada njegova ogromna radna sposobnost. Svoje literarne obaveze i radove on izvršava često do kasno u noć pored svog poziva kućnog učitelja i svoje društvenosti. On je zapravo uvek «preopterećen». Neprestane su žalbe (jadikovanja) prijatelja o izostalim pismima kao i te njegovih izdavača zbog neizvršenog dogovora predaje tekstova.

Steinerov bečki milje

Godine 1884-1890 bile su godine, u kojima je Rudolf Steiner kao kućni učitelj stanovao kod porodice Specht u današnjem 9. bečkom bezirku i učestvovao u njihovom životu kvazi (tobože) kao član porodice, što je npr. takođe obuhvatalo godišnje letovanje na jezeru Atter u Salzkammergutu.

Rođačka zajednica Specht-Strisower-Schwarz, oko 1895.

Pri tome je pak čudnovato, koliko je duboko Rudolf Steiner za tih nekoliko godina prodro u tadašnji bečki duhovni život i njegove sasvim različite fasete. U krugu pesnikinje Marie Eugenie delle Grazie on se sreće sa nekim od najznačajnijih tadašnjih zastupnika katoličke duhovnosti; u Fritzu Lemmermayeru upoznaje nemački nastrojenog (često anti-klerikalnog) pesnika, umetnika i intelektualca; u Cafe-u Griensteidl susreće tada u upravo nastajućem mладом Beču likove kao Hermanna Bahra, upoznaje zatim Victora Adlera, osnivača i višegodišnjeg vođu austrijske socijaldemokratije; preko Fritza Ecksteina ostvaruje kontakt sa ljudima zainteresovanim za Teozofiju, među njima i sa Rosom Mayreder, koja je nekoliko godina bila njegova poverljiva osoba za duhovnost; i preko porodice Specht imao je takođe osećaj za liberalno građanstvo i za jako asimilirano bečko jevrejstvo; a takođe je sreo kompozitora Johannesa Brahmsa. Ovi krugovi su među sobom često antagonistički, isključujući jedne druge, ali Rudolf Steiner se kreće u svim tim krugovima. Svuda je on očito jedna upadljiva pojava, koja se primećuje, jedan čovek, čiji je talent jasan i pobuđuje javnu pažnju, ali on nigde nije sasvim kod kuće i ponešto iz njegove unutrašnjosti ostaje svuda sačuvano, bez da se on skriva.

Koliko duboko je Rudolf Steiner pri svem ovom bogatom socijalnom životu proživeo tugu usamljenosti i osame, može možda da pokaže nedatirana pesma, koja podseća na Goethea i potiče iz ostavštine, a koju M. M. Sam s pravom uvrštava u ovaj period:

*Sebi neprekidno ostao si veran
Veliki, vodeći Duše sveta,
uvek si dopuštao da
sreću vidim u obilju, da bi mi na njoj
pokazao svu veličinu bolova,
koje si mi dodelio. Takođe si mi darovao
jedno majčinsko biće; ali samo, da mi ne bi
uskratio beskonačnu patnju napuštenog.*

Gotovo sarkastičan, bolan ton ide kroz ovu pesmu. «Majčinsko biće» odnosi se po svemu sudeći na Paulinu Specht, majku dečakâ, koja je za Steinera bila bliska i poverljiva osoba. Samog sebe Steiner, čiji su roditelji tada još bili živi i stanovali ne tako daleko, ovde označava kao «napuštenog».

Između toga postoje poglavlja u kojima Martina Maria Sam obrađuje i referiše Steinerovu literarnu delatnost. Ove bečke godine su u stvari početak tog literarnog rada u velikom stilu. U njemu se pojavljuju prvi tomovi *Uvoda za Goetheove prirodno-naučne spise i Teorije saznanja Goetheovog pogleda na svet*. Uz to dolazi sve obuhvatnija žurnalistička delatnost. Ova poglavlja u M. M. Samovojo knjizi su nužna i smislena, jer ona pokazuju neki više unutrašnji Steinerov svet, koji se odvijao paralelno i nezavisno od njegove istovremene društvenosti (druželjubivosti). Ako čovek hoće nešto da kritikuje, onda bi se ovde možda mogao i razočarati, pošto su ovde uvek stavljeni tačni akcenti ili su, što je u ovakvoj knjizi bezuslovno potrebno, iscrpno citirani Steinerovi uvodi za Goetheove prirodno-naučne spise. Takođe je i danas izuzetno teško razumeti duhovni život Austrije, u koji je Rudolf Steiner postavio svoju publicističku

delatnost: delom se tu radi o «likovima» koji su nestali sa horizonta, i koji čekaju na ponovno «iskopavanje». To dakako važi sasvim konkretno za obojicu nemačko-austrijskih velikih pesnika, koje je Steiner izuzetno poštovao: Roberta Hamerlinga i Ferchera von Steinwanda. Steiner je sa Hamerlingom, koji je umro 1889, održavao kontakt pismima i bio je na njegovoj sahrani u Grazu. Ferchera je redovno sretao u bečkim kafeima i krčmama. Steiner je kasnije Hamerlinga označio kao «najvećeg novog pesnika Srednje Evrope», a Ferchera von Steinwanda je nazvao «Vodom Bele lože Nemačke». Obojica su od današnjeg akademskog sveta tretirani kao da ne postoje, ne samo Fercher koji je uvek ostao nepoznat, nego i Hamerling koji je za života bio veoma uspešan i mnogo čitan.

Njegov stav prema Jevrejima i njegovo Nemstvo

U knjizi se dobro mogu pratiti prilike oko Steinerove recenzije Hamerlingovog dela [«Homunculus»; *prim. prev.*], čiji citati dabome još danas daju osnovu i prekor za Steinerov «antisemitizam». Zaista je otac porodice Specht, u kojoj je Steiner stanovaо i školovao decu i ručavao za njihovim stolom, bio zaprepašćen i hteo je u Steineru da prepozna nekog ko «nije bio prijatelj Jevreja». Steiner je opet sa svoje strane bio potresen zbog tog prekora, jer je on to mislio, napisao iz sasvim ne-ličnih razloga, iz «duhovno-istorijskog pregleda». Steiner je konačno u tom članku [«Robert Hamerling: *Homunculus*, Moderni ep u 10 pevanja» (Hamburg i Leipzig 1888), sadržano u: Rudolf Steiner, *Sabrani članci za književnost 1884–1902*, GA 32, 2. izd. 1971, str. 145–155. ; *prim. prev.*] označio Jevrejstvo kao nadživljenu (zastarelju) istorijsku pojavu. Bez sumnje da je to izraz izvesne tadašnje Steinerove naivnosti (bez pravog odnosa prema stvarnosti), ako je on bio iznenađen time, da su ovakva nad-lična razmatranja mogla ipak da probude u čitaocima navalu najvećih ličnih osećanja. Ladislav Spech je bio s jedne strane asimilirani Jevrejin, a s druge strane je doživljavao svoj jevrejski identitet u takvoj osetljivosti, sa kojom je reagovao na iskaze ne-Jevreja o jevrejstvu. Naposletku ova afera nije mogla da poremeti Steinerov odnos sa familijom Specht. Glava porodice (L. Specht) je kasnije u jednom pismu ponudio Steineru «pravo prijateljstvo», koje je ovaj i prihvatio.

Steiner je «jevrejski problem», celo pitanje veze između Jevreja i ne-Jevreja u Evropi, proživeo u njegovom čitavom intenzitetu i širini. Steinerovo vreme u Beču pada u epohu, kada su Jevreji, koji su se doselili iz drugih delova monarhije i iz Rusije, počeli da preuzimaju vodeću ulogu u ekonomskom, intelektualnom i umetničkom životu Beča. (u 1910. god. od hiljadu najbogatijih bečlja bilo je više od 50% jevrejskog porekla.²⁾ Dvojica od njegovih najbližih prijatelja u ovom vremenu bili su Jevreji (= jevrejskog porekla) i slična prijateljstva pratila su kasnije Steinerov ceo kasniji život. On je poznavao unutrašnje borbe, u kojima su ovi ljudi patili između želje za asimilacijom, prkosa samodokazivanja, nacionalnog ponosa, mržnje prema sebi [sic!; da bi se dobila šira i jasnija slika o ovome, korisno je pročitati Steinerovo predavanje iz maja 1924. god: «O biću jevrejstva», u odeljku «1924» ovog sajta; *prim. prev.*] i odbrane od antisemitizma. U kući Specht on je doživeo asimilirano, liberalno jevrejsko građanstvo i identitet-osetljivost tih ljudi. Istovremeno se on kretao u krugovima, u kojima se u situaciji povećanog uticaja ljudi jevrejskog porekla počela širiti neka vrsta antisemitskog

osećaja i bilo mu je uzeto za zlo to što stanuje kod porodice Specht. Steiner je poznavao osećajni život i misaone čorsokake Jevreja kao i onih, koji su osećali da su ugroženi od njih. I uopšte nije čudno, da je on kasnije tamo, gde je vladalo čisto prijatelj-neprijatelj-mišljenje, od jednih klevetan da je «antisemita», a od drugih da je «Jevrejin».

Isto tako se može pokušati sa razumevanjem navodnog nemačkog nacionalizma Rudolfa Steinera, koji mu ozlojeđeno i trijumfalno pripisuju zavidno-zlobni biografi kao što je Helmut Zander. Rudolf Steiner se osećao povezan sa nemačkim kulturnim pokretom, kakav je bio izrastao iz Goetheovog vremena, i hteo je da taj pokret dođe do izraza takođe u Austriji. Time je on pre svega bio protiv reakcionarnog katolicizma, koji je hteo da Austriju kulturno koliko god je moguće dalekosežno zatvori od Nemačke i modernog sveta. Ovo prijateljstvo sa Nemačkom ni u kom slučaju nije imalo bilo kakve političke implikacije možda u smislu neke anšlus-politike. Steiner je video u Nemcima u Austriji kulturno najnapredniji element, koji je zbog toga trebao takođe da preuzme vodeću ulogu. Sadržaj ove uloge trebalo je da bude razvoj velikodušnih, dalekosežnih misli za obrazovanje cele monarhije. Kada su se Nemci u Austriji od kasnih 1880-tih god. politički sve više razvijali u pravcu šovinističke politike, nacionalnih crkvenih dobara i nacionalnih borbi, izgubili su Steinerovu podršku.

Karakteristično se može to pokazati u njegovom gledanju na prestolonaslednika Rudolfa, sina cara Franza Josepha i legitimnog sledbenika trona, koji je izvršio samoubistvo 30. januara 1889. Rudolf je bio omražen kako od Georga Schönerera tako i od Karla Luegera, koji su krajem 1880-tih bili novodolazeće nemačke partijske vođe u Austriji (i Hitlerovi prethodnici), naročito zbog njegovih prijateljstava sa Jevrejima. Oni su u njemu videli neprijatelja. Danas je Rudolf dobio veoma sumnjivu ulogu u austrijskoj istorijskoj mitologiji kao neko ko je protiv Nemaca i koga je otac oterao u smrt, jer je ovaj neizostavno želeo da se drži savezništva sa nemačkim Rajhom. Za Steinera je Rudolfova smrt, koji je bio liberalno obrazovan, bila «najteži udarac koji je mogao da pogodi napredak Austrije.»³ On ga je nazvao «borcem za svetlost i istinu u najboljem smislu reči». On je za njega bio nada Nemaca. Nakon Rudolfove smrti on je na politiku Nemaca gledao kako ide u susret «potpunom političkom zaglibljenju i propasti».

Iz ovih stvari se može razabrati, da je Steiner, ako se osećao pripadnikom nemačkog kulturnog pokreta, time mislio na nešto drugo, a ne na šovinizam i nacionalnu oholost.

Steinerovo okretanje ka Teozofiji

Koliko god je i bio cenjen Rudolf Steiner i koliko god je snažno probudio interesovanja kod mnogih, tako je ipak potresno videti, koliko je malo od ovih ljudi kasnije prijateljski otpratilo njegovo okretanje ka Teozofiji i u tome moglo da vidi ispravan dalji razvoj ranijeg impulsa. Iz toga se vidi, kako je radikalno bilo ovo kasnije okretanje, i kako je ono takođe moralo da bude duboko bolno za Rudolfa Steinera, koji se time kao odvezao od svoje prošlosti; radikalno, ne u smislu misaonog preokreta – sâm Rudolf Steiner je naravno uvek naglašavao misaoni i ciljani kontinuitet između njegovih pre-teozofskih i teozofskih radova –, ali radikalno u smislu biografske odluke, koja ga je gotovo odsekla

od svih njegovih ranijih prijateljstava i poznanstava. Kao primer za to je reakcija Richarda Spechta, najstarijeg sina porodice Specht, jednog učenika Rudolfa Steinera, koji je kasnije postao pisac u okruženju mladog Beča i čije je prve spisateljske pokušaje Steiner dobromerni pratio. Specht je pisao nakon Steinerove smrti: «Ja sam danas još ubeđen u to, da je ovo vreme gladovanja [misli na R. Steinerovo vreme u Berlinu oko 1899, 1900], povezano sa njegovom i bez toga svojevoljnom prirodnom, vodilo do halucinacija, koje su mu zatim važile kao duhovna iskustva i dovele ga do Teozofije. Drukčije ja zasada nikako ne mogu da razjasnim njegova često nemaštovita, snoliko-zbrkana objašnjenja o našem životu pre i posle smrti u njihovoj samovolji i primitivnosti.» Možda se u nekoj takvoj izjavi takođe može videti gradski snobizam Spechtovih prema ranijem zaposleniku u njihovoj familiji, koji je došao tako reći iz neke vrste ‹ništavne› malograđanštine. Ako se spozna, koliko je prijateljstava i interesovanja privukao k sebi Rudolf Steiner u svom bečkom vremenu, tako se u potpunosti može imati utisak, da je on bezuslovno bio na putu, da za sebe izbori značajno mesto u austrijskom duhovnom životu, kada je to bilo naglo prekinuto njegovim odlaskom u Nemačku 1890. Tu je on zapao u daleko dublju usamljenost, koja je za njega privremeno bila ‹put u pakao›, ali ga je zatim takođe vodila onamo, gde je našao pravo polje svog rada i delovanja.

Zasluga je Marie Sam, što je u ovoj knjizi razjasnila jednu etapu tog puta. Na način, koji Rudolfa Steinera kao čoveka čini vidljivim u njegovom vremenu i okruženju, ova knjiga ima karakter velikog otkrića – barem za recenzenta, čije je znanje biografije Rudolfa Steinera prema svom priznanju samo fragmentarno.

Andreas Bracher

Preveo Siniša Nikolić

¹ Ovaj članak je malo promenjena i proširena obrada recenzije, koja je izvorno bila objavljena u *Anthroposophie* Nr. 300, Johanni 2022.

² «535 od 929 milionera u 1910.godini, to je 57,6%, bili su jevrejskog porekla.» S. Roman Sandgruber, *Vreme iz snova za milionere, 929 najbogatijih bečlja i bečljki 1910. godine*. Styria premium, Wien etc. 2013, str 151.

³ Rudolf Steiner, «Austro-Ugarska. Smrt prestolonaslednika i reakcija», u: *Deutsche Post*, 3.god., br. 10, 10.3.1889, sada u: GA 37, str. 439-442.